

Концепт SURPRISE вербалізуецца пасредствам наступных фразеалогізмаў: *to throw smb for a loop, to make smb open his eyes, to blow smb. down, to take smb unawares, out of the blue, be like a bolt from the blue.*

Концепт GUESS вербалізуецца пасредствам наступных фразеалогізмаў: *a shot in the dark, to get the wrong sow by the ear, to read between the lines, to hit the mark, hit the bull's eye.*

Концепт CERTAINTY вербалізуецца пасредствам наступных фразеалогізмаў: *to speak by the book, to lay a bet, to stake one's head, all Lombard-street to a China orange.*

Концепт DOUBT вербалізуецца пасредствам наступных фразеалогізмаў: *to bring into question, to be between heaven and earth, to blow hot and cold, to be in two minds.*

Фразеалогічныя адзінцы, рэпрэзентуючыя канцэптасферу EMOTIONS, прадстаўляюць сабой асобную групу фразеалогізмаў. Яны адрозніваюцца асобнай экспрэсіўнасцю і павышанай абразнасцю, пры гэтым захоўваючы за сабой лексіко-семантычныя характэрыстыкі фразеалогізмаў. Большасць з іх па паходжанню – гэты застыўшыя народныя метафоры, сраўненні, метаніміі, часткі прыказкаў і пагаворкаў. Абразныя прадстаўленні, выражаныя гэтымі сродкамі, адражаюць якія-лібо факты жыцця і быта, характэрызуюць чалавека.

На наш выгляд, упрэбленне таго ці іншага фразеалогізма з эмацыянальнай афарскай вдвойне ўвельчывае экспрэсіўнасць уснога ці пісьменнага высказвання. Само па сабе выражэнне эмацыі ці чутства пасредствам языковых сродкаў ужо экспрэсіўна, а іспольванне ў падобнай сітуацыі эмацыянальнага фразеалогізма прыдае асобны колорыт сказаннаму, што дэлае гэты раздзел фразеалогіі, а іменна так называемую эмацыянальную фразеалогію больш інтэраснай для далейшага глыбокага ішучэння і аналізу.

Ю.М. БІЦЯЕВА

Брэст, БрДУ імя А. С. Пушкіна (Беларусь)

ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛІЧНЫ АСПЕКТ У ПЕРАКЛАДЗЕ ГЕАГРАФІЧНЫХ НАЗВАЎ ЗША НА БЕЛАРУСКІЮ МОВУ

Ніводзін мастацкі твор не абыходзіцца без назваў, не кажучы ўжо пра прэсу, інфарматыўную літаратуру, навуковыя артыкулы і г.д. Назвы надаюць мастацкім творам нацыянальны каларыт, гавораць пра месцы, дзе адбываюцца падзеі, і з'яўляюцца надзвычайна важнымі пры перакладзе.

Геаграфічныя назвы – найкаштоўнейшыя помнікі духоўнай культуры чалавецтва. Яны перадаюцца з пакалення ў пакаленне і ў плыні стагоддзяў і тысячагоддзяў захоўваюць памяць народа аб яго мінулым. Інфармацыйны патэнцыял назваў вялікі і разнастайны. Кожная назва адлюстроўвае нейкія асаблівасці названага аб'екта, што абумоўлівае

эфектыўнасць прыцягнення геаграфічных назваў для вырашэння разнастайных гістарычных, геаграфічных і лінгвістычных задач.

Трэба заўважыць, што англійскія геаграфічныя назвы выклікаюць значныя цяжкасці пры перакладзе на беларускую мову. Не існуе паслядоўных алгарытмаў для перадачы назваў спосабам практычнай транскрыпцыі. Адбыліся змены ў беларускай арфаграфіі, згодна з якімі трэба пераглядаць напісанне некаторых назваў, якія прысутнічаюць у слоўніках, энцыклапедыях, даведніках і г.д.

Даследаванні па тэме перадачы геаграфічных назваў на іншую мову займаюць важнае месца ў сучаснай лінгвістычнай навуцы. Нягледзячы на пэўныя дасягненні ў даследаванні гэтай тэмы, недастатковая ўвага ў сучасным беларускім мовазнаўстве надаецца вывучэнню перакладу геаграфічных назваў ЗША.

Тапонімы ЗША, якія прадстаўляюць сабой англамоўную сістэму назваў, пачалі складвацца не менш, чым за чатыры стагоддзі таму. З’яўленне першых англійскіх назваў адносіцца да 1670 г., калі з’явіліся першыя пастаянныя паселішчы, так як больш раннія калоніі былі недаўгавечнымі і назваў амаль не пакінулі. У гісторыі тапонімаў ЗША можна вылучыць два асноўныя перыяды: ранні, з пачатку 17 ст. да 70-х гадоў 18 ст., які адпавядаў каланіяльнай эпосе, калі ў Амерыцы яшчэ не было самастойных дзяржаў, а былі толькі калоніі Англіі, Іспаніі, Францыі, Галандыі; і позні – пасля заканчэння вайны за незалежнасць і стварэнне Злучаных Штатаў Амерыкі, якія аб’ядналі трынаццаць адкалоўшыхся ад метраполіі калоній [1, с. 84].

Складаная сітуацыя моўных кантактаў адбылася ў Амерыцы ў пачатку 17 ст., яна і паўплывала на фарміраванні тапанімічнай сістэмы. Ступень запазычання іншамоўных назваў і ўплыў на ўтварэнне новых адрозніваліся ў розных геаграфічных рэгіёнах. Гэта вызначалася многімі моўнымі і пазамоўнымі фактарамі такімі, як сацыяльная структура і культура адпаведных груп насельніцтва (сацыяльная няроўнасць індзейцаў), афіцыйны статус моў (паўсюднае ўвядзенне англійскай мовы на захопленых тэрыторыях), колькасць насельніцтва, якое размаўляе на розных мовах, генетычная блізкасць або аддалённасць моў, геаграфічныя асаблівасці мясцовасці [1, с. 85].

Значны працэнт ў тапаніміі ЗША складаюць назвы індзейскага паходжання. І хаця індзейскае насельніцтва падверглася масаваму знішчэнню, іх каларытныя назвы захаваліся ў рэзервацыях (штаты Айдаха, Мантана, Арызона, Юта і інш), але ў сярэдзіне 19 ст. у звязку з вялікім інтарэсам да краіны, узнікае тэндэнцыя да адраджэння абарыгеннай тапаніміі. Характэрнай рысай індзейскіх тапонімаў з’яўляецца іх блізкасць да агульнай лексікі. Гэта звычайна аб’екты, непасрэдна звязаныя з жыццём племені. Некаторыя з іх перажываюць фанетычную асіміляцыю. Найбольш распаўсюджанымі з’яўляюцца апісальныя (*Merrimac* – хуткая вада, *Tobuhanna* – цёмная вада, *Nimshew* – вялікі паток, *Chelyan* – глыбокая вада) [2, с. 12].

Назвы штатаў ЗША маюць рознае паходжанне – англійскае (*North Carolina, Maryland*), іспанскае (*Florida, California*), французскае (*Vermont*), індзейскае (*Utah, Wyoming, Tennessee*), грэчаскае (*Rhode Island*), алеуцкае (*Alaska*), мексіканскае (*New Mexico*) і нявызначанае (*Idaho, Oregon*). Найбольшы працэнт складаюць назвы штатаў індзейскага паходжання (48%), пасля ідуць назвы брытанскага паходжання (22%), іспанскага (10%), французскага (6%).

Геаграфічныя назвы перакладаюцца на беларускую мову рознымі спосабамі: транслітарацыя, практычная транскрыпцыя, калькаванне, змешаны спосаб. Мяркуюцца, што замежны тапонім павінен перадавацца на беларускую мову набліжана да зыходнай формы гучання, гэта значыць па правілах **практычнай транскрыпцыі**. Аднак на гэтае агульнае правіла накладваюцца дадатковыя меркаванні. У прыватнасці, перакладчык можа мець справу з тэкстам на англійскай мове, які патрабуе перакладу на беларускую мову і ў якім утрымліваюцца тапонімы неанглійскага паходжання. У гэтым выпадку пры перадачы тапонімаў не дзейнічае правіла перадачы тапоніма з арыгінальнай мовы.

Спосаб практычнай транскрыпцыі заключаецца ў перадачы беларускімі літарамі не арфаграфічнай формы, а гучання англійскага слова: *Maine* – Мэйн, *Iowa* – Аёва. З дапамогай яе перакладаюцца назвы, якіх няма ў слоўніках. Але тут трэба карыстацца абавязкова фанетычнымі слоўнікамі, бо, не ведаючы вымаўлення слова, наўрад ці ўдасца правільна запазычыць слова.

Спосаб **транслітарацыі** заключаецца ў тым, што пры дапамозе беларускіх літар перадаюцца літары, якія складаюць англійскае слова [3, с. 21]. Гэты спосаб быў моцна пашыраны ў часы пісьмовай камунікацыі, а цяпер захоўваецца толькі ў традыцыйных назвах (*New Jersey* – Нью-Джэрсі, *Virginia* – Віргінія, *Georgia* – Джорджыя). Транслітарацыя мае як шэраг пераваг, так і недахопаў. Перавагі відавочныя – пісьмовы варыянт імя не скажаецца, яго носьбіт мае ўніверсальную, незалежную ад мовы ідэнтыфікацыю. Пры транслітарацыі ў яшчэ большай ступені, чым пры прамым пераносе, мова, якая запазычвае, навязвае назве вымаўленне па ўласных правілах.

Калькаванне заключаецца ў перакладзе па частках англійскага слова ці словазлучэння. Калькаванне ўжываецца ў тым выпадку, калі неабходна стварыць асэнсаваную адзінку ў перакладным тэксце і пры гэтым захаваць элементы формы або функцыі зыходнай лексікі. (Напрыклад, *Yellowhammer State* – штат Дзятла, *the Magnolia State* – штат Магнолій).

Змешаны спосаб ужываецца пры перакладзе прыметнікаў у складаных словах (*South, North*): напрыклад, *West Virginia* – Заходняя Віргінія.

Цяжкасці перадачы геаграфічных назваў ЗША ўзнікаюць па розных прычынах, і на наш час праблемы іх перадачы на беларускую мову застаюцца нявырашанымі.

1. Цяжкасці ўзнікаюць пры перадачы гукаў [t] [d]. Справа ў тым, што ў беларускай мове [t] [d] перад літарамі і, е, ю, я пераходзяць ў [ц] [дз]. Але, каб захаваць магчымасць адваротнага перакладу, рэкамендуецца захоўваць іх цвёрдае вымаўленне (*Tennessee* – Тэнесі, *Betty* – Бэты).

2. У беларускіх слоўніках і ў перакладах англамоўных твораў назіраецца варыятыўнасць напісання назваў. Справа ў тым, што ў адным выпадку пры перадчы выкарыстоўвалі практычную транскрыпцыю (Мінэсота), а ў іншым – няпоўную транслітарацыю (*Minnesota* – Мінесота).

3. Напісанне некаторых назваў даводзіцца мяняць у сувязі з новым беларускім правапісам, які, дарэчы, не зусім паслядоўны (было Нью-Йорк, стала Нью-Ёрк; было Агаё, стала Агая) [2, с. 37].

Такім чынам, існуе шмат праблем пры перадачы амерыканскіх геаграфічных назваў на беларускую мову. Запазычаная назва павінна гучаць больш прыбліжана да арыгінала. Таму без прычыны і патрэбы націск не трэба пераносіць, як гэта зроблена пры перакладзе назвы канадскага горада *Ottawa* – Атава або штата *Florida* – Фларыда.

Мы прытрымліваемся правілаў варыятыўнасці ў мове перакладу. Закон варыятыўнасці – гэта рэчаіснасць у мове. Тым больш, што варыянты вымаўлення і напісання існуюць як ў мове арыгіналу, так і ў мове перакладу. Слоўнік можа падаць некалькі варыянтаў, а перакладчык можа выбраць у адпаведнасці з матэрыялам для перакладу, з улікам рэцыпіента, для якога ён перакладае, і галоўнае – з улікам мэты перакладу.

Ні ў якім разе нельга перадаваць назву праз рускую ці польскую мовы, як гэта рабілася раней. Законы запазычання тут розныя, і іх трэба ўлічваць. У рускай мове няма закону пераходу “о” у “а” у ненаціскай пазіцыі, няма пераходу “т” і “д” у “дз” і “ц” перад прырэзнымі галоснымі, няма нескладовага “ў” і іншых адрозненняў. Таму запазычваць англійскія словы праз рускую мову не рэкамендуецца.

Неабходна спыніцца на памылковай перадачы некаторых назваў. У розных слоўніках і даведніках прапануецца некалькі варыянтаў перадачы. Напрыклад, назву штата *Rhode Island* слушна было б перадаць як Роўд-Айлэнд, а не Род-Айленд; назва штата *Texas* гучыць як Тэхас, хіба што пераклад ішоў з іспанскай мовы, але ж гэтая назва індзейскага паходжання. Назву штата *Maine* трэба перадаваць як Мэйн, хіба што перадача ішла з французскай мовы па назве правінцыі *Maine* у Францыі, якая належала каралеве Генрыеце Марыі; пры перадачы назвы штата *Florida* няма рацыі пераносіць націск на другі склад (не Фларыда, а Фларыда).

Існуюць і іншыя супярэчлівыя моманты. Назва штата *Ohio* мае тры варыянты напісання ў беларускай літаратуры – Агаё, Ахаё, Агая. Які з іх самы правільны? Залежыць усё ад таго, як мы будзем перадаваць англійскі гук [h]. Існуе думка, што назву штата (мужчынскі род) слушна перадаваць як Агаё, а назву ракі (жаночы род) – як Агая.

Кожны штат мае сваю неафіцыйную назву, якая ўжываецца ў размове паміж амерыканцамі. Яны звычайна перакладаюцца і ім дадаецца паралельнае тлумачэнне. Прыклады: Штат *Arkansas* – *Land of Opportunity* (Зямля магчымасцей), Штат *Delaware* – *First State*; *Diamond State* (Першы штат; Штат алмазаў).

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Беленькая, В.Д. Очерки англоязычной топонимики / В.Д. Беленькая. – М. : Высшая школа, 1977. – 226 с.
2. Новік, І.С. Асаблівасці перакладу гідранімічнага пласта лексікі: дыпломная праца / І.С. Новік. – Мінск : МГЛУ, 2012. – 54 с.
3. Суперанская, А.В. Что такое топонимика? / А.В. Суперанская. – М. : Наука, 1985. – 182 с.

А. А. БОРИСОВ

Чернигов, ЧНПУ им. Т. Г. Шевченко (Украина)

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ БРИТАНСКИХ И УКРАИНСКИХ ПИСЕМ-ОТЗЫВОВ В РЕДАКЦИЮ

Письма-отзывы в редакцию представляют собой читательскую реакцию на материал, напечатанный в статье издания по поводу некоторого факта или события. В них прямо указывается индивид (массовый, групповой (например, редакция) или индивидуальный), кому адресовано письмо. Для авторов писем-отзывов газета или журнал служат, с одной стороны, средством обращения к общественной мысли, с другой – собеседником, с которым они делятся своими чувствами, размышлениями, наблюдениями. Такие письма могут выполнять как функцию самовыражения, так и функцию вызова адресату – приглашение его к полемике, открытой дискуссии. Для этого редакции создают отдельные рубрики типа ***What do you think of Maxim?*** (журнал *Maxim*) *Love us? Hate us? No opinion on us, but want to get a story about your insane girlfriend into the magazine? Let us know! Maxim welcomes your thoughts on any and all topics, so send them to letters@maxim.com immediately* [«Maxim»] или **Спілкування з читачами** (газета *Світ Молоді*) с такими запросами, как *Напишіть про найщасливіший день свого життя*, или *Розкажіть про свого друга* [«Світ молоді»].

Анализ письменной речи в британских и украинских письмах-отзывах выявил принадлежность стилистически окрашенной лексики литературно-книжному и разговорно-просторечному языковым регистрам. Литературно-книжный слой отличается доминированием **терминологии** (ср., 89,8% и 76,8%): англ. *entrepreneurialism, Islamic extremism, average annual spend, dementia, single market* и укр. *імпічмент, верховенство права, генофонд, статистика*. При этом исключительно в украинском письменном дискурсе были найдены собственно **книжные единицы** (ср., 0% и 2,1%): *(провладні) мужі, люд*. В разговорно-просторечном слое выделяем разговорные единицы (ср., 8,7% и 13,7%): англ. *quid, bike scheme, to give a kicking* и укр. *прихватизація, за наше жито нас ще й бито, модно казати, сленгизмы*, присущие только украинской речи (ср., 0% и 6,3%): укр. *пахнути (погано), мозолити, головна біль, липовий, вульгаризмы*, характерные для британских писем (ср., 1,5% и 0%): *damned, bastards* и диалектизмы (ср., 0% и 1,1%): *слабий, вітки, гуторити*, найденные только в украинских письмах. В целом,